

др Владимир В. Водинелић
доцент Правног факултета у Београу

ЛИЧНО ПРАВО КАО НАСТАВНО—НАУЧНА ДИСЦИПЛИНА

I. ОДРЕДНИЦЕ ЛИЧНОГ ПРАВА

1. Досадашња позиција у систематици

У јуснатурализму, за који је спорно да ли је и у ком смислу родно место личноправне проблематике (1), права која се данас обрађују као лична, третирана су као део природног права, а не као позитивноправни корпус. У сваком случају, нема никаквог ослонаца да у природноправном учењу (ни у старијем, ни у млађем) видимо лично право као правносистематизацијску наставно-научну целину: у систематици природноправних уџбеничких и других дела, било да су то о целокупном природном праву или само о природном приватном праву, лична права творе правносистематизацијску јединицу (2), али никада нису заокружена ни постулирана као дисциплина.

(1) Различите ставове, са даљим упућивањима, в: D. Klippel, *Der zivilrechtliche Schutz des Namens* (Eine historische und systematische Untersuchung), Paderborn-München-Wien-Zürich, 1985, с. 198 и д, 30 прим. 28; исти, *Historische Wurzeln und Funktionen von Immaterialgütern — und Persönlichkeitsrechten im 19. Jahrhundert*, *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte*, 3-4, 1982, с. 132 и д, L. Solyom, *Die Persönlichkeitsrechte* (Eine vergleichend-historische Studie über ihre Grundlagen), Budapest — Köln, 1984, с. 25 и д, 69 и д, 135 и д; С. Крнета, *Крпашка схваћања о природноправном поријеклу теорије личних права*, Академија наука и умјетности БиХ, Радови XXXVIII, бр. 13, 1970, D. Leuze, *Die Entwicklung des Persönlichkeitsrechts im 19. Jahrhundert* (Zugleich ein Beitrag zum Verhältnis allgemeines Persönlichkeitsrecht — Rechtsfähigkeit), Bielefeld, 1962, с. 15 и д., 61 и д., 93 и д.; R. Scheyhing, *Zur Geschichte des Persönlichkeitsrechts im 19. Jahrhundert*, Archiv für die civilistische Praxis, 5-6, 1960, с. 503 и д.

(2) Но, истим називом обухватају, осим права која се данас називају личним, још и друга права, која се данас не квалификују као лична (већ као политичка и социјална), па и елементе статуса — способности, правну и друге. Осим тога, систематизацијски их раздвајају од осталих права (стварних и других), и излажу их одвојено; за разлику од осталих права, која се третирају и означавају као хипотетичка и стечена (а и као изведена, посредна, отуђива, условна, случајна), одређују се као урођена (почев од С. Thomasius-а) и као праправа (али и као изворна, неотуђива, природна, непосредна, општа људска права, права космополите, битна, безусловна, апсолутна). Ту издвојену систематизацијску позицију и ознаку задржала су код јуснатуристата до краја, нпр. нека од последњих дела о целокупном природном праву, одн. о приватном природном праву, F. A. Schilling, *Lehrbuch des Naturrechts oder der philosophischen Rechtswissenschaft* (mit vergleichender Berücksichtigung positiver Rechtsbestimmungen), Leipzig, 1859, с. 65 и д, 116 и д; K. D. A. Röder, *Grundzüge des Naturrechts oder der Rechtsphilosophie*, I (Einleitung, Allgemeiner Theil), Leipzig — Heidelberg, 1860, с. 174 и д, 179 и д; H. Zoepfl, *Grundriss zu Vorlesungen für Rechtsphilosophie* (Naturrecht), Berlin, 1878, с. 86 и д, 88 и д; G. N. Schnabel, *Das natürliche Privatrecht*, Wien, 1842, с. 36 и д; 51 и д; J. T. Tissot, *Introduction philosophique à l'étude du droit en général et du droit privé en particulier* (considéré dans les principes ou la raison), Paris, 1875, с. 278 и д, 271 и д, 397 и д. (Лична права означавају као урођена и поједини аутори чија су дела посвећена германском праву, римском праву или позитивном праву, а који не стоје на становиштима природноправне школе — нпр. J. C. Bluntschli, *Lehrbuch des deutschen Privatrechts*, Bd. I, München, 1853, с. 39, C. O. Müller, *Lehrbuch der Institutionen*, Leipzig, 1858, с. 16, C. Neuner, *Wesen und Arten der Privatrechtsverhältnisse* Eine civilistische Ausführung, nebst einem Anhang, den Grundriss zu einem neuen Systeme für die Darstellung des Pandektenrechts enthaltend, Kiel, 1866, с. 17.) Јуснатуристи су састављали међусобно знатно различите каталоге личних права (в. преглед код: D. Klippel, *Politische Freiheit und Freiheitsrechte im deutschen Naturrecht des 18. Jahrhunderts*, Paderborn, 1976, с. 120 и д.).

а
били су нејединствени и при одређивању ближе правносистематизацијске позиције личних права — о системима старијих јуснатуристата (Donellus-а, Wolff-а и др.) в: у радовима нав. у прим. 1, а овде износим систематику Althusius-а (која се, за разлику од систематике других јуснатуристата не наводи у личноправној литератури), садржану у делу *Dicaeologica libri tres, totum et universum jus, quo utimur, methodice completentes*, Херборн, 1617 (која је сва у маниру тзв. раминистичких дијалогички); Материја је прво подељена у општи део и посебни део, а општи део, опет, на два дела, од којих је за нас важан други (јус), који се, опет, дели двојачко: на објективно (constitutio iuris) и субјективно право (species iuris). Објективно право је, опет, двојачко — природно или позитивно. Субјективно право се дели, с једне стране, на владајућа стварица (стварна права, а ова опет на она на својој ствари и она на туђој), и, с друге стране, на права на лицу. Та се деле на права на сопственој особи (potestas sui ipsius), а то су слобода, и из ње произилазећа права на част, достојанство, чедност и телесни интегритет, и, с друге стране, на права на туђој особи (potestas aliena); која се даље деле на potestas privata (где спадају, између осталих, jura in personam и породична права) и potestas publica. (Приказ Althusius — ове систематике в. код O. Gierke, *Johannes Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorien* (Zugleich ein Beitrag zur Geschichte der Rechtssystematik), Breslau, 1880, с. 41 и д, 43 и д, а графички приказ код G. Schorr, *Einführung in die Rechtswissenschaft un ihre Methode*, Wien, 1988, с. 47.) Опозицију јуснатурлистичкој конструкцији личних права као урођених исказали су, не само они који су били против личних права уопште (нпр. F. C. v. Savigny, *System des heutigen Römischen Rechts*, Bd. I, Berlin, 1840, с. 335 и д), већ су се од ње оградивали и утемељивачи модерне концепције личних права (нпр., K. Gareis, *Das juristische Wesen der Autorrechte sowie des Firmen — und Markenschutzes*, Buschs Archiv für Theorie und Praxis des allgemeinen deutschen Handels — und Wechselrechts, Bd. 35, 1877, с. 198 и д, J. Kohler, *Die Idee des geistigen Eigentums*, Archiv für die civilistische Praxis, Bd. 82, 1894, с. 165 и д.).

Системи целокупног позитивног права (у тзв. *methodus iuris*, у енциклопедијама права и у другим делима) који су се ионако по конструкцији знатно разликовали од система природног права, били су различити од ових и по томе што лична права нису у њима пре ХХ века ни правносистематска јединица (3). Такође то нису била ни у делима посвећеним приватном праву — ни у онима која припадају германистички, ни у онима романтистичким (била ова тзв. *Институције* или тзв. *Пандекста*), ни у пандектистичким, како онима на позицији историјске правне школе, тако ни у онима ван основних школа — било да су дела устројена по (трочланом) институционом обрасцу, или по (петочланом, односно изворно шесточланом) пандектарном, или по некој другачијој схеми (4). Говорећи у категоријама пандектарне систематике (јер је она превладала и у правној књижевности земаља чији су грађански законици организовали материју по институционој формули): лично право није стекло статус какав су имали стварно, облигационо, наследно и друга права. Остало је само једна од тема у оквиру општег дела грађанског (одн. приватног) права (5), дотицано потом (укратко) још у одштетноправној секцији облигационог права (6).

У овом веку лично право се заокружило и усталило као тематска целина у правној науци. Под називом Лично право (7), правна наука, па и наша, подразумева грађанскоправну

(3) Приказ разних систематизација целокупног права у немачкој књижевности XVIII и XIX века код: L. Björne, *Deutsche Rechtssysteme im 18. und 19. Jahrhundert*, Ebelsbach, 1984, с. 9 и д.

(4) Пре појаве тзв. пандектарне систематике крајем XVIII века владала је, готово без конкуренције, легална систематика Јустинијанових *Институција*. Једна од првих образложених критика такве систематике, и предлог да се од ње одступи, потиче од Лагуса; а; в. код: T. Muther, *Doctor Conrad Lagus (Ein Beitrag zur Geschichte der Systematik des Civilrechts und der Lehre vom Autortrecht)*, у: *isti, Zur Geschichte der Rechtswissenschaft und der Universitäten in Deutschland*, Jena, 1876, с. 310 и д, 316 и д. Од средине XIX века једнако су тако ретке систематике приватног права, које одступају од пандектарне систематике, као што су пре тога биле ретке систематике које нису дуговале легалном поретку *Институција*. Преглед различитих систематизацијских опредељења пре и после појаве пандектарне систематике, в. код: А. В. Schwarz, *Zur Entstehung des modernen Pandektensystems*, у *isti, Rechtsgeschichte und Gegenwart (gesammelte Schriften zur Neuen Privatrechtsgeschichte und Rechtsvergleichung)*, Karlsruhe, 1960, с. 1 и д, L. Björne, *op. cit.* (у прим. 3), с. 131 и д. — Ни у *Институцијама* и *Пандекстама* наших аутора лична права нису правносистематизацијска јединица: Г. Гершић, *Систем римског приватног права* (Институције), Београд, 1882, с. 70 и д, 74 и д; А. Егерсдорфер, *Прегавања о Пандекстама*, св. 1, Опћи део и стварно право, Загреб, 1915, с. 5 и д, 12.

(5) У последњим деценијама XIX века категорија личних права сусреће се код већине пандектиста, а и код појединих германиста. Све више се потискује негативни став према њима, али то није увек само по себи значило и афирмацију њиховог места у систематизи приватног (грађанског) права. Поједине присталице личних права сматрале су, тако, да их није потребно укључити у систематику: исто је тако неспорно да лична права постоје, као што је неспорно да није потребно посебно их приказивати у приватноправном систему — B. Windscheid, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, Bd. I, Франкфурт а. М., 1882, с. 94 и д; L. Arndts, *Lehrbuch der Pandekten*, Stuttgart, 1889, с. 33. (Тај став ваља, наравно, разликовати од става да су лична права непотребна, који је само једна од варијанти негирање личних права — нпр. F. C. v. Savigny, *op. cit.* у прим. 2, с. 336, као и од става да лична права нису материја приватног права, већ да припадају јавном праву, уставном, одн. казненом — нпр. G. Hugo, *Lehrbuch eines civilistischen Cursus*, Bd. I, Берлин, 1789, 55, F. v. Zeiller, *Commentar über das allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch (Für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie)*, Bd. I, Wien-Triest, 1811, с. 107 прим.) Друге присталице личних права тражиле су место за њих у систематизи приватног права: изричито су захтевали да се пандектарна систематика прошири тим правима као новим чланом — тако C. Neuner, *op. cit.* (у прим. 2), с. 9 и д, 14, 16 и д; E. R. Bierling, *Zur Kritik der juristischen Grundbegriffe*, Teil 2, Gotha, 1883, с. 180 и д; односно третирали су лична права као самосталну категорију субјективних права у оквиру приватноправног система — тако, нпр. K. Gareis, *op. cit.* (у прим. 2), с. 193, 199, O. Gierke, *Deutsches Privatrecht*, Bd. I, Allgemeines Teil und Personenrecht, Leipzig, 1895, с. 702. — Углавном је код многих, и тада, пред крај XIX века, тек претјодало да се лична права јасно раздвоје нарочито од „статусних права“, и права на материјалним добрима. Ни код кога у убуњеним или систематском делу лично право није добило, осим почетних и елементарних излагања у општем делу, посебно поглавље или том, специјално посвећен њему, како су, међутим, обрађивали стварно, породично и друга права.

(6) Као образац за такав третман може да послужи, нпр: J. Baron, *Pandekten*, Leipzig, 1887. У општем делу стоји: Право на сопственој особи. Свакоме су урођена извесна добра: живот, неповредљивост тела, слобода, част; та добра припадају приватним правима, али не стварним, јер тело човека није ствар. Сваки човек има право да се та добра не повредују; приказ повреда тих добара следи највећим делом у кривичном праву, а делом и у приватном. На том месту (с. 32) аутор упућује даље на два одељка о аквизијани и њурији, дакле о деликтима, у оквиру облигационог права (с. 53 и д, 547 и д.).

(7) Назив није општеприхваћен; већ код јуснатуралиста, потом код пандектиста и других, и у нас, нема јединствене језичке праксе — у употреби су, нпр: право на сопственој особи, право индивидуалности, индивидуално право, лично право, право личности (Gierke је сковао израз *Persönlichkeitsrecht*), право особе, неимовинско лично право, неимовинско грађанско право, субјективно неимовинско право. Спор о томе који је назив најадекватнији стар је колико и модерна теорија личних права; опречни искази налазе се већ код пионира; в. нпр: K. Gareis, *op. cit.* (у прим. 2), с. 198 и д; O. Gierke, *op. cit.* (у прим. 5), с. 703 приме 2; различита опредељења у нас, в. нпр: А. Радоловић, *Субјективна неимовинска права у грађанском праву*, Зборник Правног факултета свеучилишта у Ријеци, 4. 1983, с. 148, 146 прим 4, 153, *исти*, *Право личности као каталогорија грађанског права*, Загреб, 1985, с. 114 и д, А. Финжгар, *Особинство правне*, Љубљана, 1985, с. 11; В. В. Водинелић, *Лично право као субјективно право и као једна права*, „Архив за правне и друштвене науке“, 3, 1976, с. 384 прим. 40.

заштиту личности (8). Али, тематско заокружење личног права у науци није праћено схватањем да је оно грана права, нити је изражено тако да се о личном праву излаже — као што се излаже о стварном праву, облигационом, наследном и другом — у посебном, само њему посвећеном одсеку систематских дела.

2. Садашњи положај у настави

Тематско заокруживање личног права у науци није праћено захтевом да и у настави добије статус дисциплине, какав имају стварно право, облигационо и др.

Док се остали делови грађанског права изучавају као правне дисциплине (стварно право, облигационо и др.) након што се о њима у Уводу у грађанско право (одн. у Општем делу грађанског права) изложе основне информације, то са личним правом није случај. Све остаје на оних неколико елементарних информација из Увода у грађанско право (одн. Општег дела)(9).

Увођењем личног права као дисциплине, попунила би се, дакле, празнина која сада (неоправдано) постоји у образовању правника.

3. Постулирана позиција у систематици и настави

Предмет Лично право, чије се увођење предлаже, представља позитивноправну дисциплину.

Ако се грађанско право сматра граном права (што је превладавајући став),⁽¹⁰⁾ лично право је један његов део, у истом смислу као што су то облигационо право, стварно право

(8) В. нпр. С. Крнета, *Лична права, у Енциклопедији имовинског права и права угруженог пага*, I, Београд, 1978, с. 904; А. Финкгар, *Civilno pravno varstvo človekovih pravic*, у: П. Јамбрк — А. Перенич — М. Уршич (ред.), *Varstvo človekovih pravic (razprave, eseji in dokumenti)*, Љубљана, 1988, с. 125. Али, постоји и шире схватање личног права, а и уже. Шире је лично право конципирано код В.В. Водинелић, *op. cit.* (у прим. 7), и даље у тексту, и код Б. Сајовиц, *Osebnostne pravice in civilno pravo*, Правилник, 11-12, 1988, с. 568 и д., 579 и д. Уже поимање сужава лично право и у односу на грађанско право, и то у два права. С једне стране, тврди се да грађанско право лична права само штити (средствима која служе успостави пређашњег стања, накнади штете), а да их не регулише. (Тако Д. Стојановић, *Преглед и метод грађанског права*, „Зборник радова Правног факултета у Нишу“, II, 1963, с. 22 и д, и у свим издањима уџбеника *Увод у грађанско право*, Београд. Исти став је заступан већ раније у совјетској теорији, нпр: О. С. Иоффе, *Новая кодификация советской о гражданском о права и охрана чести и достоинства граждан*, Советское государство и право, 7, 1962, с. 62, а и у теорији других социјалистичких земаља, в. о томе, с упитивањима, S. L. Levitsky, *Copyright, Defamation, and Privacy in Soviet Civil Law (De lege lata ac ferenda)*, *Alphen aan den Rijn-Germantown*, 1979, с. 7 и д., 14 прим. 51, L. Solyom, *op.cit.* у прим. 1, с. 5 и д., 13, 167 прим. 99. V. Petev, *Sozialistisches Zivilrecht*, Berlin-New York, 1975, с. 21. Критикован је и потиснут у совјетској литератури; да грађанско право регулише, а не само штити, лична права, тако, нпр.: Е. А. Флейшич — А. Л. Маковский, *Теоретические вопросы кодификации республиканской о гражданском о законодательстве*, Советское государство и право, 1, 1963, с. 89 и д.; В. Г. Вердников — А. А. Кабалкин, *Новые гражданские кодексы союзных республик*, Москва, 1965, с. 14, В. Г. Вердников у В. А. Рясенцев (ред.), *Советское гражданское право*, I, Москва, 1975, с. 10 и д.; Н. А. Придворов, *Правовые и философские вопросы субъективного права на честь и достоинство*, Советское государство и право, 3, 1968, с. 9; А. И. Белявский — Н. А. Придворов, *Охрана чести и достоинства личности в СССР*, Москва, 1971, с. 24 и д., 52; О. А. Красавчиков, у: О. А. Красавчиков (ред), *Советское гражданское право*, I, Москва, 1968, с. 8, 12 и д.; А. А. Пушкин у: В. Ф. Маслов — А. А. Пушкин (ред), *Советское гражданское право*, I, Киев, 1977, с. 11 и д.; В. П. Грибанов у В. П. Грибанов — С. М. Корнеев (ред), *Советское гражданское право*, I, Москва, 1979, с. 12 и д.; Г. П. Савицев у: *ibid*, с. 195 и д.; С. В. Поленина, *Теоретические проблемы системы советской о законодательстве*, Москва, 1979, с. 147 и д.) Тај став није био оправдан ни раније (јер су грађанскоправне норме регулисале нпр. право на име, одређујући облике повреде, или право на сопствену слику, ограничавајући га предвиђаним случајевима када се фотографија и друго могу објавити и без пристанка титулара), а поготово то није сада, кад су се проширили случајеви регулисања. С друге стране, тврди се да лична права спадају у грађанско право само у мери у којој се могу имовински (новчано) изразити, тј. само уколико уколико се код заштите личних права ради о успостављању пређашњег стања, накнади штете. (Тако Д. Стојановић, *ibid*, с. 23, и у свим издањима нав. уџбеника, као и старији инострани и домаћи писци, нав. код: В. В. Водинелић, *op.cit.* у прим. 7, с. 385, прим. 46.) Међутим, не само да грађанско право предвиђа међу постојећим средствима заштите личних права и таква која нису имовинске природе (нпр. Закон о облигационим односима, у чл. 199), већ познаје и превентивна средства (нпр. Закон о облигационим односима, у чл. 157, 156). (У овом веку нарочито се проширила превентивна функција у грађанском праву, в. упоредноправно Н. Stoll, *Consequences of Liability: Remedies*, у *International Encyclopedia of Comparative Law*, т. XI, Torts, одељак 8, Tübingen — The Hague — Paris — New York, 1972, с. 150 и д.; Н. Kötz, *Vorbeugender Rechtsschutz im Zivilrecht/ Eine rechtsvergleichende Skizze*, *Archiv für die civilistische Praxis*, 2-3, 1974, с. 145 и д., G. Hohloch, *Die negatorische Ansprüche und ihre Beziehung zum Schadensersatzrecht*, Франкфурт а.М., 1976, с. 19 и д., 21 и д., 41 и д., 49 и д., 70 и д., 87 и д., 121 и д., 126 и д., 203 и д.; В. В. Водинелић, *Лична права, у: Енциклопедија имовинског права и права угруженог пага*, I, Београд, 1978, с. 927 и д.)

(9) Највише простора у уџбеничкој литератури посвећују личним правима Д. Стојановић, *Увод у грађанско право*, Београд (сва издања), и А. Берден, *Druženolastinska in premoženjska razmerja* (Splošni del), Љубљана, 1979, с. 113, 127 и д., 1982, с. 108, 121 и д.

(10) На пример, питање да ли је грађанско право грана права, чак се ни не помиње као проблем у уџбеничкој литератури, изузев код А. Берден, *op.cit.* (у прим. 9), 1979, с. 6 и д, 1982, с. 20.

и др. Сматра ли се, пак, да је сваки тај део (облигационо право, стварно и др.) грана права у оквиру грађанскоправне породице грана⁽¹¹⁾, тада је лично право грана права у оквиру исте те породице права⁽¹²⁾.

Али, немогуће га је без остатка сврстати у грађански право. Лично право обухвата, осим правних позиција правног субјекта, које су (или би требало да буду) регулисане грађанскоправним нормама и заштићене грађанскоправним средствима, још и оне позиције што су (или би тек требало да буду) регулисане нормама које нису грађанскоправне и штите средствима која нису по свом пореклу из грађанског права. Тако, не спадају међу материје сродне традиционалном језгру грађанскоправне регулативе, нпр. регулисање пресађивања органа и ткива у сврху лечења, метода интензивне медицине и сл, нити спадају у грађанскоправну породицу захтева, нпр. захтев да масовни медији објави исправку или јавни одговор, захтев да се изврши увид у стање података који се (компјутерски или другачије) обрађују о појединцу, да се обрада обустави, исправе нетачни подаци и сл. Ипак, већ се третирају као лично-правни⁽¹³⁾.

У сваком случају, ради се о дисциплини која је највећим делом приватноправна. Са другим деловима (стварно право, облигационо право и др.) повезује лично право иста она нит, која се обичава одређивати као приватноправна⁽¹⁴⁾. Заступљеност бројних јавноправних елемената једнако је тако карактеристична за лично право, као што је својствена и свим другим већим групацијама норми и правносистематским целинама, које су настале у новије доба⁽¹⁵⁾.

4. Критеријуми гране, односно дисциплине

Лично право садржи све елементе који један комплекс норми чине граном права (лично право као грана права) и задовољава све захтеве да би се формирало као научно-

(11) О породици (грана) права као правносистематизацијској целини вишој (обухватнијој) од гране права а нижој (мањег обима) права, а не грана, уп.: В. В. Водинелић, *Јавно и Приватно Право*, Београд, 1986, с. 849 и д., 844 и д. Оставу да грађанско право није грана, и да су гране права стварно, облигационо, наследно и др. право, в., с упућивањима, код: А. Финжгар, *Pravni sistem Jugoslavije (razvoj, stanje in problemi)*, у: Словенска Академија зnanости и уметности, Разправе XII, *Pravni sistem socialistične Federativne Republike Jugoslavije*, Љубљана, 1981, с. 11 и д.; исти *О правном сисџему Социјалистичке Федеративне Републике Југославије*, „Наша законитост“, 10, 1981, с. 9 и д., 12, исти, *Грађанско право у нашем правном сисџему*, „Архив за правне и друштвене науке“, 1 — 2, 1986, с. 120 и д.; *Skica pravne sistema Socialistične Federativne Republike Jugoslavije*, у: Словенска Академија зnanости и уметности, *ibid.*, с. 105; А. Берден, *loc. cit.* (у прим. 10). О томе да ни сваки тај део не представља грану права, већ да су поједини (нпр., облигационо право) шири од гране, уп.: В. В. Водинелић, *op. cit.* (у прим. 7), с. 396 и д., 398 и прим. 103; исти, *Јавно*, с. 845 и д., 847. Грађанско право одређује као област права насупрот области јавног права, А. Финжгар, *Грађанско*, с. 123.

(12) Схватање да је лично право грана права, образложено је код: В. В. Водинелић, *op. cit.* (у прим. 7), с. 398, и овде даље у делу 4. О личном праву као грани потом и: А. Радловић, *Право личности* (шт. у прим. 7), с. 36-37, 15, 16, 33, 34, 35, 342 (с тим да и грађанско право сматра граном, в. нарочито с 36: „право личности има бити засебна грана права, заправо један дн засебне правне гране која се још увијек треба звати грађанско право“). Моје схватање о личном праву као грани права (изложено у *op. cit.*, у прим. 7) послужило је А. Радловићу да у раду *Субјективна* (шт. у прим. 7) на с. 153 формулише питање, коме мој текст не пружа основу чак ни као реторичком: „Уколико се тиме жели указати на значај постављених проблема, онда се тој идеји нема што приговорити, поготово ако се мисао заврши са констатацијом да је право личности засебан дн грађанског права (као што су то још стварно, обвезно и наследно право); но поприли ли споменута идеја карактер некакве јуридичке авантуре која би право личности извукла из оквира цивила, изгубила би не само своју правну рационалност него и сваку могућност сигурне и стабилне конструкције заштите интереса човјекове личности“. Мој текст, напротив, афирмише и тражи проширење грађанскоправне регулативе и заштите, а показује да се лично право не може на силу и без остатка сместити у грађанско право, будући да се лично право служи и методама регулисања, које нису својствене као принцип грађанском праву. Дакле, не: да личном праву нема места у грађанском праву, него: да се не може свести само на грађанско право. В. и: Б. Сајовић, *op. cit.* (у прим. 8), с. 569, 570, 574, 578, 579 и д.

(13) У погледу обраде података, в. код: В. В. Водинелић, *Обрада података и заштити личности*, „Анали Правног факултета у Београду“, 2-3, 1989, исти, *Право личности*, „Југословенски преглед“, 11, 1983, с. 445 и д.; А. Финжгар, *О заштити података у друштвеном сисџему информисања*, „Анали Правног факултета у Београду“, 3-4, 1985, с. 463 и д.; исти, *Osebnostne* (шт. у прим. 7), с. 134 и д. — У Шајварској је преднарт новеле из 1975. (који није озакоњен) предвиђао да се Грађански законик допуни, у делу који регулише лична права, одредбама о заштити података. У Мађарској је новелом из 1977. та материја регулисана у личноправном одсеку Грађанског законика (§83). Та проблематика се излаже и у појединим уџбеницима грађанског права, у вези с личним правима, в., нпр., К. Larenz, *Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts* (Ein Lehrbuch), München, 1980, с. 114 и д.; D. Medicus, *Allgemeiner Teil des BGB* (Ein Lehrbuch), Heidelberg, 1982, с. 369, а и у делима општег профила о личним правима, в., нпр., R. Lindon, *Les droits de la personnalité*, Paris 1983, с. 123 и д.; R. Frank, *Persönlichkeitsschutz heute*, Zürich, 1983, с. 107 и д.; P. Tercier, *Le nouveau droit de la personnalité*, Zürich, 1984, с. 67 и д.

(14) О више од двадесетак таквих обележја, која могу да чине тип приватног права, уп.: В. В. Водинелић, *Јавно* (шт. у прим. 11), с. 851 и д., 853 и д.

(15) Уп.: В. В. Водинелић, *Јавно* (шт. у прим. 11), с. 361 и д.

школска дисциплина (лично право као дисциплина). Изложени заједно, то су ови елементи⁽¹⁶⁾:

(за грану)

- засебан предмет регулисања (круг друштвених односа, заједнички низу норми);
- посебан начин (метод) регулисања (специфична комбинација начела регулисања, заједничка низу норми);
- заједнички општи циљ норми (комплекс норми којима је циљ исти, који остварује исте вредности);
- друштвени значај материје, њеног регулисања и циља регулисања;
- довољна сложеност (комплексност и компликованост) појаве (потребан обим материје, број друштвених односа и норми, и њихова разноврсност и разноврсност релација међу њима);
- корисност целовитог регулисања материје

(за дисциплину)

- заокружен предмет проучавања;
- доступност предмета начинима (методама) истраживања, заступљеним у правним дисциплинама;
- исти основни циљ проучавања;
- друштвена оправданост (довољан друштвени значај) изучавања;
- потребан степен развијености проучавања, квалитет научних знања и квантум сређених сазнања, уобличених у систем;
- правнодогматска, педагошка и практична пробитачност целовите обраде, заокружене као самостална дисциплина (предности за правну науку, педагошки рад и праксу од концентрисања обраде у једну дисциплину)

4. 1. Предмет

Лично право чине норме које уређују односе међу људима поводом личних добара. Лична су она добра која су неодвојиво повезана са човеком личношћу, или, ако то нису, прожета су њоме⁽¹⁷⁾. Средишта личноправних односа јесу човеков живот, телесни интегритет, здравље, психички интегритет, пијетет, част, углед, достојанство, приватни живот, сопствени лик, записи личне природе, сопствени глас, лични подаци, идентитет, име...⁽¹⁸⁾. Лична добра једнако су тако средишта правних односа, као што су то ствари, ауторска дела и др, а норме које су окупљене око тог средишта представљају једнако кохерентну целину какву творе норме стварног права, ауторског права и др.

Тако дисциплина лично право (може да) има за предмет свог проучавања целину која је подједнако заокружена с обзиром на објект, како су у том погледу заокружене, нпр, дисциплина стварно право, облигационо право, ауторско и др. Но, грана лично право не представља заокружену целину само у погледу објекта, него и у другим видовима.

(16) Типично је да се не прави разлика између гране права и правне дисциплине. Што се тиче гране, карактеристично је за нашу литературу, као и за совјетску, и под њеним утицајем, да се као критеријуми гране прихватају или само предмет регулисања, или уз њега још само и метод регулисања. Посве ретко уопште се не захтевају ти елементи, него се постулирају неки други (довољна количина норми, основни принципи, теоретски интерес), нпр.: Б. Златарић, *Међународно кријично Право*, I, Загреб, 1979, с. 27; в. и: G. Schricker, *Verbraucherschutzrecht — ein neues Rechtsgebiet?*, *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, Internationaler Teil*, 7, 1976, с. 316. О различитости англо-америчког и европског манира дељења на гране и дисциплине, в.: K. Zweigert — H. Kötz, *Einführung in die Rechtsvergleichung* (auf dem Gebiete des Privatrechts), Bd. I, Grundlagen, Tübingen, 1971, с. 176 и д. В. и F. Bydlinski, *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*, Wien — New York, 1982, с. 14 и д., M. Will, *Das Common Law*, у R. David i dr., *Einführung in die grossen Rechtssysteme der Gegenwart*, München, 1988, с. 457 ил.

(17) С једне стране, личноправне норме не регулишу, нити би требало да регулишу, односе поводом свих личних добара. С друге стране, није унапред ограниче број личних добара поводом којих настају односи, које уређују или би требало да уређују личноправне норме. Као што, нпр, ни број уговора није унапред сведен, већ нови типови уговора настају сходно животним потребама, тако исто сходно новонасталим потребама улазе у круг односа које регулише, или би требало да регулише, лично право, она лична добра, у погледу којих пре тога није ни требало штитити личност, јер нису ни могла бити повређена.

(18) Лична права се формирају с обзиром на лична добра, као њихове објекте, јер су та добра оно у погледу чега се формулишу овлашћења титулара и јер се повода личности увек искизује и описује управо као повреда неког личног добра. У правној науци нема јединства што се тиче тога која добра узети за појединачне објекте личних права. Али, непримерно је спајати више личних добара као објект једног личног права, (нпр., повезати уједно право на част и углед и право на приватни живот), ако су то таква добра да се овлашћења у погледу њих садржински разликују и да се разликују радње којима им се наноси повреда.

4.2. Метод

У дисциплини лично право не би се, наравно, изучавале све норме, које уређују односе међу људима поводом личних добара као што се ни под личним правом не подразумевају све такве норме⁽¹⁹⁾. Обухватила би само личноправне. Њима је заједничка следећа комбинација начела (претежно важећих правила) регулисања (комбинација, која је различита од тога како друге гране права уређују односе поводом личних добара)⁽²⁰⁾: — субјекти који учествују у личноправном односу правно су једнаки, ни једноме правни поредак не даје могућност да једнострано обвезе другога, да му наређује, да му тако наметне своју вољу;

— заснивање и престанак правних односа поводом личних добара (настанак и престанак личног права титулара и обавезе осталих) нису, по правилу, препуштени вољи лица, као што се и о одређивању садржине односа (овлашћења и обавезе) постарало, у принципу, већ само објективно право (превласт императивних норми у односу на диспозитивне);

— не допушта се титулару да право пренесе другоме или да га се одрекне, а остали видови располагања личним добрима најчешће су законом ограничени;

— повреда личних права повлачи и имовинске, али пре свега, неимовинске, личне санкције;

— заштита и захтеви се остварују, не по службеној дужности, већ на иницијативу тигулара личног права.

Што се тиче личног права као дисциплине, предмет изучавања — личноправне норме и односи — доступан је методама истраживања, које су уобичајене у правним дисциплинама, и ни у том погледу нема никакве разлике у односу на друге, већ формиране правне дисциплине.

4.3. Циљ

Општи циљ личноправних норми је исти: правно заштитити личност с обзиром на лична добра, пружити правну могућност човеку да оствари своја лична добра, да одлучује у погледу тих добара, обезбедити правне услове за слободан развој личности. У свету у коме је право регулатор односа међу људима, право не може без човека, али ни човек без права. Све је право о човеку (и стварно право, и кривично, и управно и др.), и свако га, према томе, штити. Ниједно га, међутим, не штити у погледу личних добара наведеном методом, на изложени начин, на који то чини лично право. Једино личноправне норме тим начином остварују описани циљ. Личноправне норме, тако, непосредније него остале, учествују у остваривању помака, у коме човек од *causa efficiens* постаје *causa finalis* правног поретка.

Доприношење томе циљ је и личног права као дисциплине. Наука личног права се бави личноправним нормама и односима с таквом општом вокацијом.

(19) Не укључује, нпр., кривичноправне норме или породичноправне.

(20) Уп. и: В. В. Водинелић, *op.cit.* (у прим. 7), с. 397 и д. Тим поводом А. Радоловић, *Право личности* (цит. у прим. 7), с. 34 и д. упућује ми приговор: „У југословенској правној теорији В. Водинелић⁸⁷ заступа мишљење да лично право (...) треба да представља засебну грану права. Но, ако појам правне гране треба да почива на ојени идентичности предмета и начела регулације одређених односа, онда се у најмању руку не може, без одговарајуће анализе предмета и метода⁸⁸ априорно тврдити нити то да лично право треба бити засебна грана права (што В. Водинелић сасвим одређено наводи већ на самом почетку наведеног рада а што уосталом проишлаци и из самог назива истог рада).“ Нисам начисто с тим приговором. Наиме, резултат анализе предмета и метода регулисања личног права саопштити сам баш на месту у нав. раду на које А. Радоловић тв упућује у прим. 87. Ако означавање мог става као априорног треба да значи да став није образложен, онда то стоји у супротности са свим мојим каснијим излагањем, које управо представља експозицију разлога за став наведен на почетку и у наслову.

Што то је тачка тога да већ на почетку нав. рада, па и у наслову наводим да је лично право грана права, рачунам да је познато да је почетак излагања могућ тек на крају проведеног истраживања (као и да је познат Марков исказ: почетак истраживања је случајан, али је почетак излагања нужан), што је и сам Радоловић донекле имао намеру да искаже (а што је учинио овако на с. 36: „Да ли све наведено оправдава наш априоран став да право личности представља саставни део грађанског права? Прво морамо напоменути да априорност ипак нисмо до краја схватили као аксиом у смислу Кантовог филозофског учења, већ као став формиран на почетку рада а на основу првих знања и информација о предмету разматрања. Ми, дакле, дозвољавамо сваку дискусију о томе, укључујући и могућност да крајњи одговор буде битно другачији. Друго, у оваком нашем априорном ставу има много, свјесног или несвјесног, учинка свега онога што смо и иначе сазнали проучавајући материју права личности, па се ту мијешају априоран са апостериорним закључцима“).

4.4. Значај

Личноправне норме су један од услова да се практично реализује идеја разотуђења (дезалијенације)⁽²¹⁾. Не пружити човеку правне могућности да оствари потребу да буде уважен као личност, да се развија као личност, и да штити своју личност, и не чинити што је неопходно путем правног образовања да такву потребу стекне и да за њено задовољење користи правна средства, значи одржавати човека у стању отуђења. И правнике и друге ваља правно образовати да би формирали свест да без наведених потреба и могућности њиховог задовољења човек фактички није оно што би реално могао бити, да не достиже виши квалитет живота. И правнике и друге ваља ангажовати да се створи развијени систем личних права и средстава њихове заштите, који неће оставити човека незаштићеног ни од једне повреде личних добара, и неће му ускратити ниједно потребно средство заштите. А тај задатак намећу сви наши устави и пружају правну основу да се испуни, јер генералним клаузулама гарантују неповредивост и заштиту личности⁽²²⁾.

Ни законодавство, ни пракса, ни наука, ни високошколско правничко образовање нису учинили шта би требало да се тај задатак испуни. Напротив, потпуније су регулисани, спретније пресуђивани, неупоредиво више проучавани правни односи поводом имовинских добара, него поводом личних. Више је пажње посвећено заштити имовине него заштити личности. Очигледан је несразмер између хуманистичке оријентације, садржане у основним правним изворима, и њене правне (не)развијености у законодавству, пракси, науци и образовању.

У друштву у коме је човек проглашен највећом вредношћу и руше се сви култови да би се изградио један једини —култ човека—стварање правних претпоставки за човеку примерен положај не може а да не представља друштвено значајну делатност. Ни школовање правника и развијање у њих осећаја за ту проблематику, ни научно бављење њоме, не могу бити маргиналног карактера. У континенталним правним системима, где се школско-педагошке поделе материја врше на нивоу грана права, друштвени значај одређене правне материје се изражава и потврђује (када су испуњени и остали услови), у првом реду, уобличавањем и статуирањем те материје као правне дисциплине. (Својевремено је то био случај са привредним правом, ауторским правом, правом индустријске својине, саобраћајним и др.) Такав вид афирмације дугује се и личном праву.

4. 5. Развијеност

Не само да је општи циљ личног права довољно друштвено значајан, и не само да је њиме регулисана област односа друштвено значајна (између осталих, медицина, јавно информисање, обрада података), него је материја и у квантитативном погледу већ довољно значајна. Обухвата односе који су свакодневни и неопходан део живота. Нису ретки ни судски поступци поводом повреда личних добара, у којима се примењују личноправне норме, мада у бројним приликама повреда изостаје посезање за правним средствима заштите⁽²³⁾. Лично право обухвата делове материја, које би обимом и сложеностју и саме могле бити дисциплине (нпр. медицинско право, право јавног информисања, информационо право, нарочито право заштите података)⁽²⁴⁾, а које се уопште не изучавају на правним факултетима. Лично право као дисциплина већ и сада има довољну нормативну подлогу; већ и сада постоји додатно разуђен корпус норми, којим би се бавило лично право као дисциплина. Многи су односи већ уређени личноправним нормама, савезним, републичким и

(21) Уп.: В. В. Водинелић, *ор. cit.* (у прим. 7), с. 373 и д., 390, 392. Веза између (раз)отуђења и функције личног права варира потом на многим местима и А. Радловић, *Право личности* (цит. у прим. 7), с. 24, 24 прим. 69, 33, 56 и д., 102 и д., 106, 266, 337.

(22) Чл. 176. и др., 203. Устава СФРЈ и одговарајуће одредбе осталих устава.

(23) В., с уплиивањима, код: В. В. Водинелић, *Облици општоравна заштитна личност*, у: *Закон о облици општоравних односима* (књига о десетогодишњици), Београд, 1988, с. 567 и д.

(24) О свакој од њих постоје монографски радови, систематска дела, бројни чланци и чак специјализовани правни часописи.

покрајинским⁽²⁵⁾. (У новије време, донети су, нпр. закони о условима за објављивање личних списа, приватних дневника, писама, портрета, фотографија, филмова и тонских записа, фонограма личног карактера, закони о пресађивању делова људског тела у сврхе лечења, норме о заштити личности на подручју аутоматске и другачије обраде личних података, у законима о друштвеном систему информисања и др. И у упоредном праву интензивнирана је законодавна делатност у области личних права; новеле појединих грађанских законика и нацрти новела представљају, по обиму, читаве законе⁽²⁶⁾. Лично право није, дакле, појава која би била тек у повоју, што се тиче законског регулисања (мада су правне празнине у њој још увек бројне)⁽²⁷⁾.

Није на почетку ни као научна дисциплина; развија се од краја прошлог века. У земљама које представљају правничке велесиле, литература о личним правима толико се умножила, да је постала већ одавно непрегледна. Бројне су монографије, а има и (у упоредноправним размерама познатих и признатих) систематских дела, специјално посвећених личном праву⁽²⁸⁾. У нас се личноправна теорија развија после рата, од друге половине шесте деценије. На десетине радова специјално се баве личноправном материјом, а неки су међу њима и монографског карактера⁽²⁹⁾. Личноправна сазнања представљају нови научни квалитет. Личноправна знања јесу већ искуства која се не смеју занемаривати, а чије се игнорисање свети. На жалост, читљиве трагове непознавања личноправне материје налазимо, у виду штетних последица, у свим слојевима правног живота⁽³⁰⁾.

(25) У чл. 281. Устава СФРЈ није предвиђена законодавна надлежност Федерације за материју личних права, мада би из бројних разлога, а пре свега зато што се ради о добрима која припадају човеку као таквом, било најпримењеније да су односи поводом њих јединствено уређени. В.: С. Крнета, *Права личности као услова аранџа и њихова заштита као непосредан задатак законодашца*, „Годишњак Правног факултета у Сарајеву“ XXIV, 1977, с. 86 и д.; В. В. Водинелић, *op. cit.* (у прим. 13), с. 444. В. и: А. Финжгар, *op. cit.* (у прим. 7), с. 37.

(26) у Немачкој — (неозакоњено) Entwurf eines Gesetzes zur Neuordnung des zivilrechtlichen Persönlichkeits — und Ehrenschutzes из 1959. (текст у прилогу књиге Н. Hubmann, *Das Persönlichkeitsrecht*, Köln-Graz, 1967, с. 381 и д.); у Ислајцарској — (неозакоњено) Vorentwurf der Expertenkommission — Neuregelung des Persönlichkeitsrechtes из 1975 (текст у Archiv für Urheber-, Film-, Funk- und Theaterrecht, Бд. 76, 1976, с. 282 и д.), и (озакоњене) измене Грађанског законика и Облигационог законика из 1983. (текст у прилогу књиге Р. Tercier, *op. cit.* у прим. 13, с. 285 и д.); у Мађарској — новела Грађанског законика (измене и допуње одсека IV, чл. 75. и д) из 1977. (Magyar Közlöny, 78, 1978, с. 964 и д.).

(27) Приказ стања нашег законодавства код: В. В. Водинелић, *Права личности* (цит. у прим. 13):

(28) Знатан део основне литературе наведен је у попису литературе код: А. Финжгар, *op. cit.* (у прим. 7), с. 149 и д.; А. Радоловић, *Право личности* (цит. у прим. 7), с. 438 и д. Од новјих дела општијег карактера, која нису обухваћена у нап. пописима, ваља издвојити нарочито: W. Kau, *Vom Persönlichkeitschutz zum Funktionsschutz*, Heidelberg, 1988, K. Wasserburg, *Der Schutz der Persönlichkeit im Recht der Medien*, Heidelberg, 1988; Р. Tercier, *Le nouveau droit de la personnalité*, Zurich, 1984; Р. Kayser, *La protection de la vie privée*, Paris, 1984; R. Lindon, *Les droits de la personnalité*, Paris, 1983; P. Schwerdtner, коментар 12 BGB у F. J. Säcker (Red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Bd. 1, Allgemeiner Teil (I — 240), München, 1. изд. 1978, 2. изд., 1984; иста, *Das Persönlichkeitsrecht in der deutschen Zivilrechtsordnung*, Berlin, 1977; R. Frank, *Persönlichkeitsschutz heute*, Zürich, 1983; D. Klippel, *Der zivilrechtliche Schutz des Namens*, Paderborn-München-Wien-Zürich, 1985; J. Simon, *Das allgemeine Persönlichkeitsrecht und seine gewerblichen Erscheinungsformen*, Berlin, 1981; L. Solyom, *Die Persönlichkeitsrechte*, Budapest-Köln, 1984; J. S. Piotowski (pca.), *Dobra osobite i ich ochrona w paslikim prawie cywilnym*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Grań-Lódź, 1986; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa, 1979; S. L. Levitsky, *Copyright, Defamation, and Privacy in Soviet Civil Law*, Alphen aan den Rijn-Germantown, 1979.

(29) Знатан део лит. наведен је у попису код: А. Финжгар, *op. cit.* (у прим. 7), с. 149 и д.; А. Радоловић, *Право личности* (цит. у прим. 7), с. 438 и д. Радови општег карактера су: С. Крнета — В. В. Водинелић, *Лична права*, у: *Енциклопедија цивилног права и права удружења*, I, Београд, 1978; А. Финжгар, *Osebnostne pravice*, Љубљана, 1985; А. Радоловић, *Право личности као категорија грађанског права*, Загреб, 1985.

(30) Неколико илустрација: — Закони СР Србије и САП Косова о објављивању фотографија, личних записа, фонограма и др. нису предвидели да се без пристанка лица (чији је лик, запис или глас у питању) могу објављивати фотографије и др. ако се ради о тзв. личности из савременог живота, од интереса за јавност (нпр. политичару, спортисти, филмској глумци). Према томе, од 1980. године, када су ти закони донети, целокупна информативна делатност одвија се у СР Србији и САП Косову без законског основа кад год се објављује фотографија и др. нпр., спортисте или глумца или снимак говора нпр. политичара. Закон САП Косова не предвиђа чак ни друге, традиционалне случајеве када је објављивање допуштено а да није потребан претходни пристанак лица (приказ призора, пејзажа, манифестације и др.). В. о томе: С. Крнета, *Поводом нових републичких и покрајинских закона о личним правима*, „Годишњак Правног факултета у Сарајеву“, XXVIII, 1980, с. 162 и д., као и указивања на с. 159, 163, 164, 165 на друге пропусе, који такође имају исти извор. — У упоредном праву, а и у нашој књижевности, деценијама су улагани напори да се најважнија личноправна средства заштите (тужба за пропуштање и тужба за уклањање) ослободe претпоставки, какве се захтевају за одговорност за штету, јер их не претпоставке чине неефикасним, а лична права доводе у неравнотежу положај с осталим правима. Закон о облигационом односима, игноришући та упоредноправна искуства и домаћу теорију, поступило је управо супротно: та средства је конструисао управо као одштетне захтеве, регулисао их у одељку у накнадни штете. В., с упућивањима, В. В. Водинелић, *op. cit.* (у прим. 23), с. 569 и д. — Нашом литературом још увек циркулишу поједини ставови, који су својеремено коришћени као (сада већ одавно престарели) приговори нарочито совјетске теорије против личних права, а које је напустила и новија совјетска теорија (да грађанско право не регулише, већ само штити лична права, и да лична права спадају у грађанско право само колико се могу имовински изразити, само колико се код њихове заштите ради о успостављању пређашњег стања, о накнади штете — в. прим. 8). Такви ставови имају за последицу сужавање излагања о личним правима, сводићи и образовање и интерес правника тек на један сектор грађанскоправне проблематике личних права, па су уједино препрека да се развије осећај за целину проблема и материје.

4.6. Пробитачност

Највећи део личноправне материје (норми и односа поводом личних добара) уопште није предмет правног студија, док се тек поједини аспекти дотичу у различитим дисциплинама. Оно што — по предмету, методу и циљу — представља целину, педагошки је најпробитачније да се, кад год је то могуће, и изучава као целина, у оквиру једне (томе посвећене) дисциплине.

Али, систематско презентовање и изучавање нема само педагошку оправданост. Окупљање на једном месту, у оквиру једне дисциплине, систематска обрада има и несумњиве правно-научне, правно-догматске предности. Омогућава, наиме, уочавање заједничких вредносних принципа, основних истоветних руководних идеја, прегледност материје, уочавање значајних специфичних разлика у односу на друге гране права и заједничких карактеристика тих норми и односа, лакшу контролу адекватности правних решења, коректну интерпретацију, уочавање правних празнина у материји ради њиховог уклањања у законодавству или попуњавања у пракси.

У томе је и правно-практична сврсисходност формирања дисциплине лично право. Но, и у следећем. Повећање броја правника, образованих за рад у овој материји, омогућило би и већи степен примене постојећих личноправних норми, подизање нивоа законитости правничког рада и повећани квалитет правне заштите личности при изради личноправних прописа и других извора.

Уобличиће у дисциплину сигурно би скренуло и научну пажњу на материју личних права и привукло нове снаге (сада се на прсте једне руке могу набројати они који се код нас систематски баве њеним проучавањем).

II. НАСТАВНИ ПРОГРАМ

A. ОПШТИ ДЕО

1. ОСНОВЕ

- 1.1. Човек и право. Човек у праву. Марксистичко схватање човека. Човек, отуђење и право
- 1.2. Човек као личност у праву. Човек као лице у праву.
- 1.3. Правно добро и лично добро.
- 1.4. Односи поводом личних добара као предмет правног регулисања.
- 1.5. Лично право у субјективном смислу и у објективном смислу.

2. РАЗВОЈ ЛИЧНОГ ПРАВА

- 2.1. Заштита личности у римском праву.
- 2.2. Заштита личности у природноправном учењу.
- 2.3. Заштита личности у пандектистици.
- 2.4. Заштита личности у модерном праву.

3. СИСТЕМИ ЗАШТИТЕ ЛИЧНОСТИ

- 3.1. Заштита личности као део одштетног права.
- 3.2. Самостална заштита личности — личноправна заштита.
- 3.3. Начини регулисања: Казуистички систем (посебна лична права). Систем генералне клаузуле (опште лично право). Комбиновани систем.

4. ИЗВОРИ ЛИЧНОГ ПРАВА

- 4.1. Уставни основ заштите личности (проблем непосредне примене уставних одредби на личноправне односе).
- 4.2. Законодавна надлежност.
- 4.3. Попуњавање правних празнина. Даљи развој личног права.

5. МЕТОД ЛИЧНОГ ПРАВА

- 5.1. Начела регулисања.
- 5.2. Изузеци и одступања.

6. ОДНОС ЛИЧНОГ ПРАВА СА ДРУГИМ ГРАНАМА ПРАВА

- 6.1. Уставно право.
- 6.2. Облигационо, стварно и наследно право. Породично и статусно право.
- 6.3. Ауторско, право индустријске својине и привредно право.
- 6.4. Управно право.
- 6.5. Кривично право.
- 6.6. Процесна права.
- 6.7. Јавно и приватно право.

7. СУБЈЕКТИВНО ЛИЧНО ПРАВО

- 7.1. Негаторна теорија.
- 7.2. Афирмативна теорија.
- 7.3. Природа личног права.
- 7.4. Карактеристике личних права.

8. СУБЈЕКТ ЛИЧНОГ ПРАВА

- 8.1. Лична права физичких лица.
- 8.2. Лична права правних лица (негаторна и афирмативна теорија).
- 8.3. Пренатална заштита личности.
- 8.4. Постмортална заштита личности.

9. ПОВРЕДА ЛИЧНОГ ПРАВА

- 9.1. Угрожавање и повреда у ужем смислу.
- 9.2. Повреда личног добра и повреда личног права. Проблем противправности.
- 9.3. Метод утврђивања повреде. Учење о социјал-адекватној радњи. Учење о одмеравању добара и интереса. Фазе поступка.

Б. ЛИЧНА ПРАВА

1. КЛАСИФИКАЦИЈА ЛИЧНИХ ПРАВА

- 1.1. Систематизације.
- 1.2. Критеријум.

2. ПРАВО НА ЖИВОТ, ТЕЛЕСНИ ИНТЕГРИТЕТ И ЗДРАВЉЕ

- 2.1. Појам и опште карактеристике. Право на личном добру. Располагање личним добром.
- 2.2. *Nasciturus*: Повреде зачетог а још нерођеног човека. Проблем почетка заштите. *Nasciturus* као субјект. *Nasciturus* као *pars viscerum matris*.
- 2.3. Медицинске интервенције: Општи услови за допуштено. Врсте интервенција с обзиром на циљ. Клиничка истраживања на човеку (лечење и експеримент). Поступање сходно савременом стању медицине. Право пацијента на обавештено. Пристанак.
- 2.4. Кастрација и стерилизација: Методи. Допуштено.
- 2.5. Транссексуалност: Услови за оперативну промену пола. Психотерапија. Хормонално лечење. Оперативни метод као једна или најбоља мера. Старосна граница. Хомосексуалност, хетеросексуалност. Трајност промене пола.
- 2.6. Трансплантација: Врсте. Општи услови за допуштено. Посебни услови за трансплантацију са живог даваоца. Посебни услови за трансплантацију са умрлог.

- 2.7. Интензивна медицина (право на смрт): Вештачко продужавање живота. Престанак реанимације. Допуштеност.
- 2.8. Еутаназија: Врсте. Допуштеност.
- 2.9. Хумана генетика: Анализа генома. Генетски инжењеринг, генска терапија. Вантелесна оплодња. Конзервисање (замрзавање) гамета и ембриона. Трансфер ембриона. Клонирање, стварање химера и хибридних бића.
- 2.10. Имисије: Заштита физичког, психичког интегритета и здравља у стварном праву. Заштита на основу личног права.
- 2.11. Заштита животне средине: Посредна и непосредна заштита личности. Бука, загађивање и зрачење. Пасивно пушење.

3. ПРАВО НА ПСИХИЧКИ ИНТЕГРИТЕТ

- 3.1. Појам и опште карактеристике. Право на личном добру. Располагање личним добром.
- 3.2. Повреде психичког интегритета повредом других личних добара. Непосредна повреда психичког интегритета.
- 3.3. Право на пијетет: Појам. Врсте повреда. Круг ималаца права. Временско ограничење заштите. Прописи о сахрани.

4. ПРАВО НА ЉУДСКО ДОСТОЈАНСТВО

- 4.1. Појам и опште карактеристике. Право на личном добру. Располагање личним добром. Имаоци права.
- 4.2. Објект права. Проблем дефинисања.
- 4.3. Повреде. Тзв. објект-формула.

5. ПРАВО НА ЧАСТ И УГЛЕД

- 5.1. Појам и опште карактеристике. Право на личном добру. Располагање личним добром. Имаоци права.
- 5.2. Објект права. Правни појам части и угледа. Врсте части и угледа.
- 5.3. Повреде. Проблем истине.

6. ПРАВО НА ПРИВАТНИ ЖИВОТ (ПРИВАТНОСТ)

Појам и опште карактеристике. Право на личном добру. Располагање личним добром. Имаоци права.

- 6.2. Објект права: Приватна и јавна сфера. Теорија сфера. Плуралитет приватних сфера. Критика теорије сфера. Релативност приватне сфере. Теорија сфера и status activus. Теорија мозаика. Теорија дистанце. Теорија улоге. Теорија комуникације.
- 6.3. Степени правне заштите: Тајна сфера. Појам и опште карактеристике. Врсте тајни. Општа дужност чувања. Специјална дужност. Располагање личним добром.
- 6.4. Радње повреде: Индискреција. Продор у приватну сферу. Обична и квалификована индискреција. Ограничени и пуни публицитет.
- 6.5. Право на личне записе: Појам и опште карактеристике. Врсте личних записа. Право на личном добру. Располагање личним добром. Имаоци права.
- 6.6. Право на сопствени лик (слику): Појам и опште карактеристике. Појам сопствене слике. Врсте слике. Право на личном добру. Располагање личним добром. Имаоци права.
- 6.7. Право на сопствени глас (изговорену реч): Појам и опште карактеристике. Појам и врсте фиксирања гласа. Право на личном добру. Располагање личним добром. Имаоци права.

- 6.8. Границе права на личне записе, сопствени лик и глас: Допуштеност сазнавања, фиксирања, објављивања и стављања у промет без пристанка. Примање награде. Интерес одбране земље и правосуђа. Учествовање на јавном скупу. Саставни део краја или призора. Лице из савременог живота, од интереса за јавност. Интерес проучавања друштвеног живота. Интерес коришћења културно-историјског наслеђа.
- 6.9. Право на лични податак.

7. ПРАВО НА ЛИЧНИ ПОДАТАК

- 7.1. Појам и опште карактеристике. Појам личног податка. Врсте података. Право на личном добру. Располагање личним добром. Имаоци права.
- 7.2. Објект права: Приватна сфера или самосталан објект права.
- 7.3. Радње повреде: Врсте. Аутоматска и неаутоматизована обрада података. Банке података. Врсте. Манипулације подацима. Фазе обраде.
- 7.4. Системи правне заштите. Личноправна заштита.

8. ПРАВО НА ИДЕНТИТЕТ (АУТЕНТИЧНОСТ)

- 8.1. Појам и опште карактеристике. Појам идентитета (аутентичности). Право на личном добру. Располагање личним добром. Имаоци права.
- 8.2. Објект права: негативно и позитивно одређење објекта.
- 8.3. Идентитет (аутентичност) и част и углед. Идентитет (аутентичност) и приватни живот.
- 8.4. Радње повреде: Импутација. Ампутација.

9. ПРАВО НА ИМЕ

- 9.1. Појам и опште карактеристике. Право на личном добру. Располагање личним добром. Имаоци.
- 9.2. Објект права: Име. Псеудоним. Уметничко име. Надимак. Титула.
- 9.3. Име и част и углед. Име и приватни живот. Име и идентитет (аутентичност).
- 9.4. Радње повреде: Оспоравање употребе имена. Врсте. Присвајање имена. Врсте. Означавање трећих и фиктивних лица титуларним именом.

В. СРЕДСТВА ЗАШТИТЕ

1. СИСТЕМ СРЕДСТАВА ЗАШТИТЕ

- 1.1. Захтеви и тужбени захтеви.
- 1.2. Вансудска и судска заштита.
- 1.3. Превентивна заштита. Поствентивна заштита.
- 1.4. Врсте заштите. Међусобни однос средстава.

2. ЗАХТЕВ ЗА ПРОПУШТАЊЕ

- 2.1. Захтев за пропуштање и одштетно право.
- 2.2. Захтев за пропуштање као опште средство за заштиту личних права.
- 2.3. Тужбени захтев. Врсте тражења.
- 2.4. Претпоставке и функције.

3. СУДСКИ ПЕНАЛ

- 3.1. Претпоставке. Функција.
- 3.2. Питање оправданости института.

4. ПРИВАТНА КАЗНА

- 4.1. Приватна казна у оквиру одштетног права.
- 4.2. Приватна казна као средство непосредне заштите личних права.
- 4.3. Функција. Питање оправданости средства.

5. НОВЧАНА НАКНАДА НЕИМОВИНСКЕ ШТЕТЕ

- 5.1. У оквиру одштетног и уговорног права.
- 5.2. Непосредна заштита личних права.
- 5.3. Претпоставке. Функције.
- 5.4. Симболична накнада.

6. ЗАХТЕВ ЗА УКЛАЊАЊЕ

- 6.1. Захтев за уклањање и одштетно право.
- 6.2. Захтев за уклањање као опште средство за заштиту личних права.
- 6.3. Тужбени захтев.
- 6.4. Претпоставке и функције.
- 6.5. Врсте уклањања стања повреде.
- 6.6. Опозив (повлачење) изјаве.
- 6.7. Исправка информације.
- 6.8. Одговор на информацију.
- 6.9. Допуна информације (јавни одговор).

7. ЗАХТЕВ ЗА УТВРЂИВАЊЕ

- 7.1. Претпоставке.
- 7.2. Функције и прикривени облици тужбе за утврђивање.
- 7.3. Однос са другим захтевима.
- 7.4. Изазивачка парница (*provocatio ex lege diffamari*).

8. ОБЈАВЉИВАЊЕ ПРЕСУДЕ

- 8.1. Функције и претпоставке.
- 8.2. Врсте пресуда.
- 8.3. Самоиницијативно објављивање од стране повређеног.

9. НАКНАДА ИМОВИНСКЕ ШТЕТЕ

- 9.1. Функције захтева.
- 9.2. Посебности у оквиру личног права.
- 9.3. У медицинском праву
- 9.4. У праву јавног информисања.

10. ЗАХТЕВ ИЗ НЕОСНОВАНОГ ОБОГАЋЕЊА

- 10.1. Функције и претпоставке.
- 10.2. У оквиру личног права.

11. ЗАХТЕВ ИЗ НЕЗВАНОГ ВРШЕЊА ТУЂИХ ПОСЛОВА

- 11.1. Функције и претпоставке.
- 11.2. Неправо пословодство без налога. Примењивост у оквиру личног права.

12. ИНФОРМАЦИОНОПРАВНИ ЗАХТЕВИ (ЗАХТЕВИ ИЗ ПРАВА НА ЛИЧНИ ПОДАТАК)

- 12.1. Захтев за информацију.
- 12.2. Захтев за увид.
- 12.3. Захтев за обустављање.
- 12.4. Захтев за исправљање.
- 12.5. Захтев за брисање.
- 12.6. Остали захтеви.

НАПОМЕНЕ

Овај текст је био поднет Катедри за Грађанско право Правног факултета у Београду, као саставни део предлога (који су потписали проф. др Обрен Станковић и аутор ових редова), да се иницира поступак за увођење дисциплине „Лично право“, што је Катедра прихватила на седници априла 1983. године. За ову прилику, текст је опремљен по насловима и фуснотама, и унеколико проширен. Будући да је Правни факултет у Љубљани недавно увео предмет „Лично право“, да је сличан предлог својевремено разматран на Правном факултету у Новом Саду, и да ваља прижељкивати сличне иницијативе и на другим странама, жеља је аутора да (објављивањем текста) подстакне доприносе ближе одређивању садржине ове младе дисциплине, којој — због њене младости — тек предстоји детаљно обликовање физиономије.

Dr Vladimir Vodinelić

Assistant Professor at the Faculty of Law in Belgrade

LAW OF THE PERSONALITY AS A TEACHING AND ACADEMIC DISCIPLINE (Summary)

Following is treated in the first part of the article: the law of the personality as a legal-systematic unit originates with the ius-naturalists. But in works dedicated to positive law — the entire one or only private law, it did not have such position prior to XXth century, being instead only a topic within the general part of civil law. In the present century it is designed as a thematic entity, but still not as a branch of law or a teaching and academic discipline, such as real property law, family law, etc. It is not incorporated in the Pandects system to become equal with other branches. On the other hand, if civil law is considered a branch of law, the law of the personality is one of its parts just as mentioned branches, including the law of obligations and other branches. If also each of these parts is considered a branch of law within the civil-law family, then personality law, too, belongs to that family. However, it can not be included into civil law without exception, since there are numerous public law elements in it. It contains all elements making a complex of norms a branch of law, while meeting all requirements necessary for a full-size teaching and academic discipline.

As a separate branch it possesses the following: separate subject matter of regulation; specific method of regulation; joint general aim of regulation; sufficient significance for society at large; necessary stage of development; usefulness of integral regulation of the matter dealt with. As a discipline it possesses: an integrated subject matter of study; the subject matter apt to research method characteristic to legal disciplines; same basic goal of study; social justification for study; necessary degree of research development; quality of scientific knowledge and the quantity of knowledge systematized appropriately; legal-dogmatic, practical and pedagogical reasons of concentrating elaboration within a separate discipline.

The second part of this study consists of suggestions for the teaching plan and program for the discipline „The Law of Personality“ which should have three basic parts — general part, individual personal rights, and means of relevant protection.

dr Vladimir Vodinelić
Assistant professeur de
la Faculté de droit à Belgrade

LE DROIT DE LA PERSONNALITÉ COMME DISCIPLINE D'ENSEIGNEMENT ET SCIENTIFIQUE

Résumé

Le droit de la personnalité apparaît comme unité dans la systématisation juridique chez les partisans du droit naturel. Avant le début du XXe siècle, le droit de la personne n'occupait pas cette position dans les œuvres consacrées au droit positif global ou privé. Ce n'était qu'un des thèmes traités dans le cadre de la partie générale du droit civil. Au XXe siècle, ce thème a été complètement élaboré, mais il n'a pas été traité comme branche particulière du droit et il n'a pas réclamé le statut de discipline dans l'enseignement, comme c'était le cas, par exemple, du droit réel ou du droit de la famille. Le droit de la personnalité n'a pas été défini comme nouveau membre égal aux autres dans le système pandectaire. Cependant, si le droit civil est considéré comme branche du droit, le droit de la personnalité est alors une de ses parties, tout comme le droit réel, le droit d'obligations etc. Cependant, si chacun de ces droits est considéré comme branche du droit au sein de la famille des branches du droit civil, alors le droit de la personnalité est lui aussi une branche au sein de cette famille des droits. Pourtant, il ne peut pas être rangé sans réserves dans le droit civil. De par ses caractéristiques, il appartient en effet avant tout au droit privé. Il contient pourtant de nombreux éléments du droit public. Le droit de la personnalité possède tous les éléments nécessaires pour qu'un ensemble de normes soit considéré comme branche du droit et réponde à toutes les conditions indispensables pour devenir une discipline d'enseignement et scientifique particulière. En tant que branche, il possède: l'objet particulier de réglementation; la méthode particulière de réglementation; le but commun général de réglementation; l'importance sociale; la complexité nécessaire; l'utilité de la réglementation détaillée de cette matière. En tant que discipline, il possède: l'objet qui peut être traité par les méthodes de recherche, appliquées dans les disciplines du droit; le même objectif que les autres disciplines du droit; la justification sociale; le degré nécessaire de développement des recherches, la qualité des acquis scientifiques et une quantité des savoirs systématisée; l'utilité juridique, dogmatique, pratique et pédagogique de concentrer tous les résultats en une discipline. La deuxième partie du travail comporte le projet de programme d'enseignement de la discipline „droit de la personnalité“ qui se compose de trois parties: partie générale, partie spéciale et moyens de protection.